

XORIJIY TILLARNI O'QITISH METODIKASI

*TerDU akademik litseyi Xorijiy tillar kafedrası
nemis tili fani o'qituvchisi*

Axmedova Sayyora Abduraimovna

Ingliz tili fani o'qituvchisi

Maxamadinova Laylo Ramazanovna

Annotatsiya. *Ushbu maqolada xorijiy tilni o'qitish va uning metodikasi haqida fikr va mulohazalar keltirilgan.*

Kalit so'zlar. *Xorijiy til, pedagogik texnologiya, metod, jamiyat, til o'rganish, hodisa, jamoatchilik.*

Bizga ma'lumki, dunyoda xorijiy tillarni o'rganish va o'rgatish turli soha vakillarini jalb etib kelmoqda. Va bu albatta ulardan hamkorlikda ishlashni taqozo etmoqda. Jahon amaliyotida o'quvchilarning xorijiy tillar bo'yicha kasbiy kompetentligini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llashga doir innovatsion faoliyatini modernizatsiyalash alohida ahamiyatga molikdir. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasining —Ta'lim va fan sohasini rivojlantirish bandida —Uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish kabi muhim vazifalar belgilab berilgan edi. Biz bu vazifalarni amaliy jihatlarini quyidagi qaror va farmonlar orqali ko'rishimiz mumkin.

Til o'rganish kishilik jamiyatida bag'oyat muhim sohalardan biri hisoblanadi. Muloqot vositasi bo'lmish tilni tabiiy muhitda ya'ni oilada, jamoatchilik orasida yoki uyushgan holda amaliy egallash mumkin. Til hodisalariga oid bilimlar esa nazariy jihatdan o'rgatiladi. Xalqaro munosabatlar avj olgan zamonamizda tillarni bilish, ayniqsa ko'p tillilik ulkan ahamiyat kasb etadi. Mamlakatimizda tahsil oladigan o'quvchi va talabalar odatda uch tilni o'rganadilar. Ushbu tillar maxsus nomlar bilan yuritiladi. Bular quyidagilar: ona tili, ikkinchi til, va chet til. Ona tili tafakkur shakllanishida alohida xizmat o'taydigan birinchi til hisoblanadi. Ikkinchi til haqida so'z yuritilganda, unga boshqa millat vakillaridan iborat qardoshlar, qo'shnilar tili sifatida qaraladi.

Chet til – bu xorijiy mamlakat tilidir. Respublikamizda G'arbiy Yevropa (ingliz, ispan, nemis, faransuz) tillari va Sharq (arab, turk, fors, xitoy, hind) tillari o'qitilib kelinmoqda. Bu tillar ta'lim muassalarining o'quv rejalaridan o'rin olgan. Uchala tilni o'qitish jarayoni turlicha kechadi. Ona tili va ikkinchi til tabiiy vaziyatda, chet til esa sun'iy muhitda o'rganiladi. Chet tildagi muloqot, asosan, darsda muallim rahbarligida kechadi. Uchala til orasida chet tilni o'rganish va o'rgatish muayyan jihatlari bilan keskin farq qiladi. Bu esa, o'z navbatida, tegishli chet til o'qitish texnologiyasini qo'llashni taqozo etadi. Chet til muallimi metodika fani yutuqlarini puxta o'zlashtirish orqali o'quvchi-talabaning to'plagan til tajribasi me'yorini aniq bilishga va uni yanada takomillashtirishga erishadi. Chet tillarni samarali o'rgatish uning metodikasini bilishni taqozo etadi. Chet tillarni o'rganish va

o'rgatish ko'p jihatdan chet til o'qitish metodikasi masalalarini nazariy tomondan ishlab chiqilishiga va nazariyaning amalda ijodiy qo'llanilishiga bog'liqdir

Ta'lim jarayonini rivojlantirish va o'zgartirish o'qituvchi va o'quvchilarning dars jarayonida o'zaro ochiq muloqotga kirisha olishiga bog'liqdir. Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan metod va texnologiyalar butun bir dars jarayonini va o'quvchilarning faolligini oshiradi, desak mubolag'a qilmagan bo'lamiz. Pedagogik texnologiyalar o'quvchilarga yangi bilim berish, konikma hosil qilish, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatini rag'batlantirishda katta ahamiyat kasb etadi. Yangi tamoyillar asosida rivojlanayotgan ta'lim tizimini yosh avlodni barkamol, ma'naviy yetuk inson sifatida shakllantirishga qarata olgandir. Xorijiy tillarni o'rgatishda metodikaning o'rni katta rol o'ynaydi. Metodika bu o'qituvchining qanday dars o'tishini o'rganadi. Metodika tarixga oid adabiyotlarni chuqurroq o'rganish shuni ko'rsatadiki, ayrim tadqiqotchilar metodikani san'at deydilar. Ular odatda fransuz metodisti Penlash fikriga ishora qiladilar., ya'ni —yaxshil yoki —yomonl metod yo'q, aksincha —yaxshil yoki —yomonl o'qituvchilar bor. Bunday fikrdagi kishilarga nemis metodisti E.Ottoning 1924-yilda bayon qilingan fikrlari bilan javob berish mumkin. U jumladan shunday deydi: —Agar kimki metodikani san'at deb hisoblar ekan, u fan nazariyasini uning amalda qo'llanishi bilan qorishtirib yuboradil. Har bir fanda o'z tushunchalar yig'indisi mavjud. Xorijiy til o'qitish metodikasida qabul qilingan asosiy tushunchalar qatoriga quyidagilarni kiritish mumkin: talim sistemasi, ta'lim metodi, ta'lim prinsipi, ta'lim vositasi, metodik usul.

Xorijiy til o'qitish metodi- deyilganda xorijiy til o'rgatishning amaliy, umumta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlariga erishuvni ta'minlovchi muallim va o'quvchi faoliyatining majmuasi tushuniladi. Metod atamasi —ta'lim usullari yig'indisil va —talimning yo'nalishil ma'nolarida qo'llanadi. Birinchisi ta'lim nazariyasida jarayon metodlar ma'nosida ishlatilsa, ikkinchi ma'noda uni o'qitish metodikasi tarixiga oid asarlarda uchratishimiz mumkin. Masalan, xorijiy til o'qitishning tarjima metodi, to'g'ri metod, ongli- qiyosiy metod, an'anaviy metod, intensiv metod va boshqalar hisoblanadi.xorijiy til o'qitish metodikasi didaktika bilan uyg'un, o'zaro bog'langan holda rivojlanib kelgan. Barcha o'quv fanlarining o'qitish nazariyalari didaktika faniga asoslanishi, undan ilmiy ozuqa olishi shubhasiz barchamizga ma'lum. Xorijiy til o'qitish ham didaktikaga asoslanadi. Didaktika ta'limning umumiy nazariyasi, metodika muayyan o'quv predmetini o'qitish ilmi, lingvodidaktika tillarni tillarni o'qitish umumiy nazariyasi, lingvometodika aniq bir tilni o'qitish ilmi sifatida qaraladi. —Metodlatamasi bilim, malaka, ko'nikma egallash, o'quvchilarda dunyoqarashni shakllantirish va bilish imkoniyatlarini yartish yo'lidagi o'qituvchi-pedagog va talabaning yoki o'quvchining ish usuli ma'nolarini bildiradi. Quyida metodlarning mohiyati va amalda qo'llay olishdagi samaralari haqida so'z yuritimiz.

—YALPI FIKRIY HUKUML METODI o'quvchilar tomonidan yangi g'oyalarning o'rtaga tashlanishi uchun sharoit yaratib berishga xizmat qiladi. Har bir 5 yoki 6 nafar o'quvchilarni o'z ichiga olgan guruhlariga 15 daqiqa ichida ijobiy hal etilishi lozim bo'lgan turli xil topshiriq yoki ijodiy vazifalar belgilangan vaqt ichida ijobiy hal etilgach, bu haqida guruh a'zolaridan biri axdorot beradi. Guruh tomonidan berilgan axborot (topshiriq yoki ijodiy vazifaning yechimi) o'qituvchi va boshqa guruhlar a'zolari tomonidan muhokama

qilinadi va unga baho beriladi. Mashg_ulot yakunida o_qituvchi berilgan topshiriq yoki ijodiy vazifalarning yechimlari orasida eng yaxshi va o_ziga xos deb topilgan javoblarni e'lon qiladi. Mashg_ulot jarayonida guruhlar a'zolarining faoliyatlari ularning ishtiroklari darajasiga ko_ra baholab boriladi.

—6x6x6 METODI yordamida bir vaqtning o_zida 36 nafar o_quvchini muayyan faoliyatga jalb etish orqali ma'lum topshiriq yoki masalani hal etish, shuningdek, guruhlarning har bir a'zosi imkoniyatlarini aniqlash, ularning qarashlarini bilib olish mumkin. Bu metod asosida tashkil etilayotgan mashg_ulotda har birida 6 nafardan ishtirokchi bo_lgan 6 ta guruh o_qituvchi tomonidan o_rtaga tashlangan muammoni muhokama qiladi. Belgilangan vaqt nihoyasiga yetgach o_qituvchi 6 ta guruhni qayta tuzadi. Qaytadan shakllangan guruhlarning har birida avvalgi 6 ta guruhdan bittadan vakil bo_ladi. Yangidan shakllangan guruh a'zolari o_z jamoadoshlariga guruhi tomonidan muammo yechimi sifatida taqdim etilgan xulosani bayon etib beradilar va mazkur yechimlarni birgalikda muhokama qiladilar.

—6x6x6 metodining afzallik jihatlari quyidagilardir:

— guruhlarning har bir a'zosining faol bo_lishiga undaydi;

— ular tomonidan shaxsiy qarashlarning ifoda etilishini ta'minlaydi;

— guruhning boshqa a'zolarining fikrlarini tinglay olish ko_nikmalarini hosil qiladi;

— ilgari surilayotgan bir necha fikrni umumlashtira olish, shuningdek, o_z fikrini himoya qilishga o_rnatadi.

Eng muhimi, mashg_ulot ishtirokchilarining har bir qisqa vaqt (20 daqiqa) mobaynida ham munozara qatnashchisi, ham tinglovchi, ham ma'ruzachi sifatida faoliyat olib boradi. Ushbu metodni 5, 6, 7 va 8 nafar o_quvchidan iborat bo_lgan bir necha guruhlarda qo_llash mumkin. Biroq yirik guruhlar o_rtasida —6x6x6 metodi qo_llanilganda vaqtni ko_paytirishga to_g_ri keladi. Chunki bunday mashg_ulotlarda munozara uchun ham, axborot berish uchun birmuncha ko_p vaqt talab etiladi. So_z yuritilayotgan metod qo_llanilayotganda mashg_ulotlarda quruhlarning tomonidan bir yoki bir necha mavzuni qilish imkoniyati mavjud.

—6x6x6 metodidan ta'lim jarayonida foydalanish o_qituvchidan faollik, pedagogik mahorat, shuningdek, guruhlarni maqsadga muvofiq shakllantira olish layoqatiga ega bo_lishni talab etadi. Guruhlarning to_g_ri shakllantirilmagani topshiriq yoki vazifalarning to_g_ri hal etilmasligiga sabab bo_lishi mumkin. Bu metod yordamida mashg_ulotlar quyidagi tartibda tashkil etiladi:

1. O_qituvchi mashg_ulot boshlanishidan oldin 6 ta stol atrofiga 6 tadan stol qo_yib chiqadi.

2. O_quvchilar o_qituvchi tomonidan 6 ta guruhga bo_linadi. O_quvchilarni guruhlarga bo_lishda har o_rindiqni nomlab, nomlangan varaqchalarni olganlar o_z o_rinlariga joylashadilar.

3. O_quvchilar joylashib olganlaridan so_ng o_qituvchi mashg_ulot mavzusini e'lon qiladi va guruhlarga muayyan topshiriqlarni beradi. Ma'lum vaqt belgilanib, munozara jarayoni tashkil etiladi.

4. O_qituvchi guruhlarning faoliyatini kuzatib boradi, kerakli o_rinlarda guruh a'zolariga maslahatlar beradi, yo_l-yo_rliqlar ko_rsatadi hamda guruhlar tomonidan berilgan

topshiriqlarning to'g'ri hal etilganligiga ishonch hosil qilganidan so'ng guruhlardan munozaralarni yakunlashlarini so'raydi.

5. Munozara uchun belgilangan vaqt nihoyasiga yetgach, o'qituvchi guruhlarni qaytadan shakllantiradi. Qaytadan shakllangan guruhlarning har birida avvalgi 6 ta guruhdan bittadan vakil bo'ladi. Yangidan shakllangan guruh a'zolari o'z jamaodoshlariga guruhi tomonidan muammo yechimi sifatida taqdim etilgan xulosani bayon etib beradilar va mazkur yechimlarni birgalikda muhokama qiladilar.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy til o'rganish ko'p qirrali ta'limot bo'lib, bu jarayonda inson murakkab psixologik o'zgarishlarni boshdan kechiradi. Jumladan, ona tili bilan chet tilini taqqoslash jarayoni yuzaga keladi. Bu jarayonda o'rgatishning turli metod va texnologiyalaridan foydalaniladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar yordamida xorijiy til bilan ona tilini taqqoslab o'rgatish samarali natija beradi. Xorijiy tilni o'rgatish uning metodikasiga oid bilimlarga ega bo'lishni taqozo etadi. Metodika va texnologiyalar xorijiy til o'rganish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jalolov Jamol. Chet til o'qitish metodikasi. —O'qituvchi— nashriyot-matbaa ijodiy uyi, Toshkent – 2012.

2. Bekmuratova U. B. —Ingliz tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish mavzusida referat. Toshkent — 2012 yil

3. Samarova, S.R. (2019). Methods and technologies for the development of creative thinking of pupils. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 7(10), 37-43.

4. Отабоева, М. Р. Chet tilini o'qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalaridan foydalanish va uning samaradorligi / М. Р. Отабоева. — Текст: непосредственный, электронный // Молодой ученый. — 2017. — № 4.2 (138.2). — С. 36–37. — URL:

5. Juraboyev, B. B. (2020). Nemis tilini o'qitishda kommunikativ yondashuv. *Science and Education*, 7(7), 215-220.